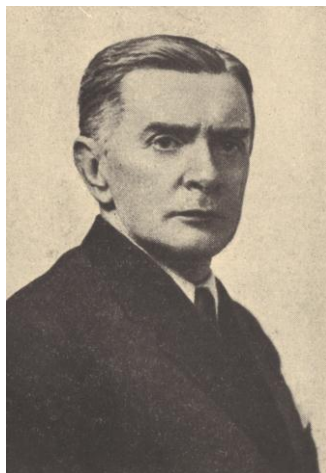

Ludwik Alojzy Szperl (1879-1944)

Ludwik Szperl urodził się 21 czerwca 1879 r. w Kielcach. Był synem Stanisława, nauczyciela matematyki w kieleckim gimnazjum klasycznym i Ludwiki z domu Smoleniec. Po ukończeniu tegoż gimnazjum (1897) rozpoczął naukę na Wydziale Matematyczno-Fizycznym (oddziale przyrodniczym) Uniwersytetu Warszawskiego. Tu, na podstawie końcowych egzaminów i pracy pt. „Przyczynek do reakcji utlenienia pinenu i kwasu pinenowego” w 1901r. uzyskał stopień kandydata nauk przyrodniczych. Od 1 września tego roku do momentu ewakuacji uczelni w lipcu 1915 r. pracował jako asystent w Katedrze Chemii Organicznej. W semestrze letnim 1904 r. został delegowany przez Uniwersytet Warszawski na studia uzupełniające w Związkowej Wyższej Szkole Technicznej w Zurychu. Na podstawie pracy „Materiały do poznania i klasyfikacji organicznych produktów przyłączenia” oraz egzaminów, uzyskał w 1911 r. stopień magistra chemii. W tym okresie prowadził już w szerokim zakresie zajęcia dydaktyczne. W latach 1909-1912 kierował na UW kursem propedeutyki chemicznej, ćwiczeniami z chemii analitycznej jakościowej i ilościowej a w następnych latach prowadził kurs demonstracyjny chemii organicznej oraz preparatyki organicznej. Poza tym uczył chemii fizycznej na pensji J. Sikorskiej (późniejsze gimnazjum im. Królowej Jadwigi), chemii organicznej na Wyższych Kursach Handlowych im. Augusta Zielińskiego, w Towarzystwie Kursów Naukowych oraz na Kursach Przemysłowo-Rolniczych Wyższej Szkoły Rolniczej.

Po opuszczeniu Warszawy przez Rosjan zaangażował się w prace nad uruchamianiem polskich szkół wyższych. W sierpniu 1915 r. wszedł w skład podkomisji matematyczno-przyrodniczej Komisji Uniwersyteckiej działającej przy Sekcji Szkół Wyższych Wydziału Oświecenia Komitetu Obywatelskiego m. Warszawy. Równocześnie prowadził wykłady i ćwiczenia z chemii na wydziałach: Lekarskim i Matematyczno-Przyrodniczym UW.

Politechnika Warszawska

Z PW związał się w 1915 r. kiedy to został wykładowcą chemii ogólnej. W latach 1915-1917, 1919/1920, 1922-1925 wchodził w skład Senatu z ramienia Wydziału Chemii sprawując w nim od października 1916 r. do marca 1918 r. funkcję sekretarza. W 1917 r.

wszedł w skład komisji, która opracowała nowe statuty dla UW i PW. Wniósł istotny wkład w organizację Wydziału Chemii, zwłaszcza będąc jego dziekanem w latach 1917-1919, 1920/21, 1925-26 i prodziekanem 1919/1920. Słowa prof. Wojciecha Świątosławskiego z 1920 r. przedstawiają działalność L. Szperla na stanowisku dziekana: „Jako organizator prof. L. Szperl położył niezaprzeczone zasługi w dobie najcięższej pracy organizacyjnej w okresie przedstabilizacyjnym rozwoju Politechniki. W czasie jego urzędowania w charakterze dziekana dokonana została praca skryształowania początkowego programu wydziału. Dalsze życie Wydziału zostało znacznie ułatwione przez zakreślony już poprzednio plan stopniowego rozwoju i realizację przyjętych linii wytycznych”. (cyt. za Piłatowicz, J.: *Poczet rektorów : tradycja i współczesność Politechniki Warszawskiej 1826-2001*. Warszawa : Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, 2001, s. 92).

W 1919 r. został powołany na stanowisko profesora nadzwyczajnego i kierownika Zakładu Chemii Ogólnej PW. W rok później otrzymał mianowanie na stanowisko profesora zwyczajnego. Po śmierci prof. Jana Bieleckiego w 1926 r. objął Katedrę Chemii Organicznej. W początkowych latach L. Szperl wykładał na PW chemię ogólną na wszystkich wydziałach poza Wydziałem Architektury. Od października 1917 r. skoncentrował się na wykładach z chemii organicznej na Wydziale Chemii. Jako świetny wykładowca wyróżniał się już ucząc w Towarzystwie Kursów Naukowych. Alicja Dorabialska, ówczesna studentka, później profesor Politechniki Lwowskiej i Politechniki Łódzkiej wspominała prof. Szperla: „ Nie mniejszym (od prof. Józefa Jerzego Boguskiego) obiektem naszego zachwytu był profesor chemii organicznej Ludwik Szperl. Podbił on szybko nasze serca świetnymi pod względem dydaktycznym wykładami i specyficznym humorem, którym czarował audytorium” (Dorabialska, A.: *Jeszcze jedno życie*. Warszawa : Instytut wydawniczy PAX, 1972, s. 30). Podobną opinię w swej autobiografii odnotowała Zofia Jerzmanowska, w połowie lat dwudziestych studentka Wydziału Chemii PW, po II wojnie światowej profesor chemii organicznej Akademii Medycznej w Łodzi: „Chemię organiczną, czyli chemię związków pierwiastków węgla, występujących obficie w całej przyrodzie ożywionej oraz otrzymywanych w drodze syntezy [...] wykładał profesor Ludwik Szperl. Był to świetny pedagog, wykładał w sposób bardzo żywy, interesujący, doskonałą polszczyzną. Ujęcie przedmiotu było klasyczne, ograniczające się do opisu metod otrzymywania, struktury i własności podstawowych grup związków organicznych” (Jerzmanowska, Z.: *Autobiografia*. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*. 1988, nr 1, s. 9).

Przez kilka lat profesor Szperl był opiekunem studenckiego Koła Chemików oraz jednym z pierwszych profesorów, którzy dostali złotą odznakę tego Koła. Pośród swych licznych zajęć i obowiązków był wieloletnim opiekunem Biblioteki Wydziału Chemicznego.

Na rektora PW prof. Szperl był wybierany dwukrotnie, w latach 1926/27 i 1927/28. Funkcję prorektora sprawował w roku akademickim 1928/1929, kiedy rektorem był W. Świątosławski. Podczas kadencji rektorskich L. Szperla wprowadzone zostało dalsze zróżnicowanie studiów na Wydziale Mechanicznym oraz ich unifikacja na Wydziale Inżynierii Lądowej. Utrzymano zaostrzone rygory studiów, co spowodowało spadek liczby studentów ale jednocześnie podniesienie liczby absolwentów.

Uczelnia wzbogaciła się w tym okresie o nowe gmachy, 4 września 1927 r. nastąpiło otwarcie Instytutu Aerodynamicznego w nowym gmachu przy ul. Nowowiejskiej. Był to

pierwszy instytut związany z PW. W 1928 r. z udziałem przedstawicieli nauki, przemysłu i władz rządowych zostało założone Stowarzyszenie „Studium Teologiczne”. Jego celem było wsparcie uczelni w budowie planowanych już od kilku lat nowych gmachów: technologii chemicznej i elektrotechniki. Podczas inauguracji roku akademickiego 1926/1927 odbyło się uroczyste nadanie na wniosek rady Wydziału Chemii trzech doktoratów honorowych: Marii Skłodowskiej-Curie, Józefowi Jerzemu Boguskiemu i Ignacemu Mościckiemu. Inaugurację roku akademickiego 1927/1928 połączono z nadaniem pierwszego doktoratu honorowego uczonemu zagranicznemu którym był fizyk holenderski Willem Hendrik Keesom.

Działalność naukowa prof. Szperla dotyczyła głównie jednego z mniej opracowanych wówczas zagadnień chemii organicznej, tj. działania siarki na związki organiczne: węglowodory, alkohole, aldehydy i ketony aromatyczne oraz niektóre związki heterocyklowe. Następnie ok. 1928 roku rozpoczął badania nad działaniem siarkowodoru na aromatyczne chlorki kwasowe. Stwierdził, że reakcje te przebiegają analogicznie jak w przypadku siarki dając jedno- i dwusiarczki dwuorolowe, a jako uboczny produkt reakcji występuje dwutiobenzoesan benzylidenu, lub jego analogi. Na podstawie tych wyników L. Szperl podał przypuszczalny mechanizm reakcji tłumaczący dobrze powstawanie wymienionych produktów. W latach 1930-1932 wykonał kilka prac badając działanie selenowodoru na związki organiczne, w wyniku których udowodnił, że działanie selenowodoru na chlorki kwasowe przebiega analogicznie, jak w przypadku siarkowodoru przy czym tworzą się odpowiednie jedno- i dwuselenki.

Współpracownicy w następujący sposób scharakteryzowali styl pracy profesora: „Dzień zaczynał się od wykładu, potem rozmowy z dyplomantami na temat ich prac, rozmowy z asystentami na tematy zakładowe, po czym następowała praca w osobistym laboratorium. Pracę przerywał tylko wtedy, gdy odrywały go od niej jakieś inne obowiązki, jak np. wykłady, posiedzenia naukowe, egzaminy lub sprawy wydziałowe. Gdy spraw takich nie było, to praca w ciszy gabinetu lub pracowni wypełniała cały dzień. [...] Doskonały organizator, potrafił celowo gospodarować zwykłymi normalnymi dotacjami, stworzyć rzeczywiście duży zakład, wyjątkowo dobrze zaopatrzonego w pomoce naukowe. Praca w nim była tak rozłożona, że każdy wiedział, co i kiedy ma robić, a personel naukowy poza odpowiednim udziałem w pracy dydaktycznej i administracyjnej miał sporo czasu na własne prace naukowe” (cyt. za Polackowa, W., Böhm, J.: Profesor Ludwik Szperl. *Roczniki Chemii*. 1948, nr 3-4, s. 97).

Działalność społeczno-naukową prowadził w renomowanych towarzystwach naukowych. Ścisłe współpracował z Kasą im. Mianowskiego, był członkiem Komitetu (1914-1925, 1934-1944) oraz wiceprezesem (1922-1925). Współzałożycielem, członkiem zarządu (1919-1939), skarbnikiem i prezesem (1930) Polskiego Towarzystwa Chemicznego, aktywnym członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Działał w Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz w Stowarzyszeniu Techników Polskich. Był sekretarzem Polskiej Komisji Międzynarodowej Współpracy Umysłowej przy Lidze Narodów, wiceprezesem Zrzeszenia Profesorów Warszawskich Szkół Akademickich. W latach 1936-1939 wchodził w skład Rady Nauk Ścisłych i Stosowanych. W czasie drugiej wojny światowej od początku brał udział w organizacji tajnego nauczania, najpierw w Państwowej Szkole Chemiczno-Ceramicznej, następnie w Państwowej Wyższej Szkole Technicznej.

Profesor Ludwik Szperl był odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Polonia Resituta, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Zmarł 29 kwietnia 1944 r. i został pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

Oprac. Elżbieta Owczarczyk